

תיעוד ואפיון תהליכים חינוכיים בפרויקט שיקום חורשה

נאוה מרק

מנחה: ד"ר יהודית וינברגר

המחקר הנוכחי הוא חקר-מקרה הנערך במתודולוגיה איכותנית. הוא מלווה את מהלך ההפעלה של פרויקט סביבתי-חינוכי, במסגרת הרשת הירוקה, המתמקד בשיקום חורשת איקליפטוסים הסמוכה לבית הספר. המחקר המתואר מתבצע בסביבה הטבעית של המשתתפים ושל החוקרת – בית ספר יסודי - ומתעד את התהליכים שחווים הילדים במהלך השתתפותם בפרויקט.

הפרויקט, כמו החינוך הסביבתי, מבוססים על רעיונות הומניסטים- דמוקרטיים. התהליכים בפרויקט בנויים בהתאמה לבית ספר דמוקרטי, הווה אומר התקיימותו במסגרת חינוכית צודקת ומוסרית הלכה ומעשה. כל שלבי הפרויקט: התכנון ודרכי פעולה נידונו והוחלטו בשיתוף עם הילדים.

התובנה הסביבתית הבסיסית שמובילה פרויקט זה היא, שחיי האדם ומשמעותם מושרשים בעולם הטבעי. השתתפות הילדים בפרויקט נותנת להם הזדמנות ללמוד להתפעל מאותם הדברים שאי אפשר לקנות בכסף ולגלות מחדש את הערך של הדברים המקיימים אותנו.

המאפיינים הבולטים של הפרויקט הם:

- שיתוף תושבי השכונה והעירייה: התוודעות לעמדות התושבים וגיוסם לטובת שיקום החורשה
- התנסות חוויתית המבוססת על גישה הדוגלת בפיתוח זיקה ואכפתיות כלפי הסביבה.
- לימוד מתוך פעולה, כלומר, למידה מתוך מחשבה שלאחר הפעולה: רפלקסיה על הנעשה, הפקת לקחים, חשיבה להמשך הפעילות.
- בתהליך החינוכי משולבות תפישות ערכיות.
- מפגש בלתי אמצעי עם הטבע.
- חשיפה של הילדים לסיפורים מין הקיים בספרות ובקולנוע והן מתוך כתיבה עצמית של סיפורים והמחזת הצגות.
- איסוף המידע הדרוש תוך הסתייעות במומחים
- השתתפות בפגישות עם מקבלי החלטות.

זהו מחקר המתמקד בהתבוננות ובהפקת תובנות, לגבי האידיאולוגיה החינוכית העומדת בבסיס הפרויקט. הכוונה היא שחקר המקרה יהיה צעד אחד לקראת הבנות מעמיקות יותר וישמש נקודת מוצא למעשה חינוכי משופר בעתיד וקידום שיח מקצועי בתחום.

מטרת המחקר:

כוונת המחקר היא לבחון את תובנות של הילדים במהלך הפרויקט: ללמוד אודות חוויותיהם האישיות ומשמעותיהן. לנתח את התהליכים שהם חווים בהיבט אינטלקטואלי ורגשי: תהליכי חשיבה, גיבוש מודעות סביבתית ופיתוח תפיסות בנושא הסביבה.

איסוף נתונים

א. כתיבה רפלקטיבית ביומן: יומן אישי בו סיכם כל ילד את התהליכים שחווה. ביומן באים לידי ביטוי השאלות,

המחשבות והרגשות שליווי אותם במהלך המפגשים ופעילויות.

ב. ארבעה תרגילים בנקודות זמן שונות: הראשון תרגיל פתיחה שני הבאים אחריו תרגילי הזרה שבדקים את יישום תפיסת הילדים מתוך ראייה רחוקה יותר והאחרון תרגיל בו ערכו הילדים בחינה מחודשת של החוויות והמחשבות שלהם, על ידי קריאה חוזרת ביומן.

ג. תיעוד רצף הפעולות שנעשו, הדילמות שעלו, הקשיים וההצלחות בכתיבה ובצילום על ידי המורה – החוקרת. התיעוד כולל: שיחות ודיונים, מכתבים, נאומי הילדים בכנסים ובאירועים, פעולות הסברה, צילום ווידאו וסטילס.

שיטת הניתוח

מכיוון שזהו חקר מקרה קולקטיבי-הכוונה היא לנתח את הנרטיבים של הילדים באמצעות השוואה בשני מימדים: השוואה לזיהוי הייחודי והשוואה לזיהוי הגנרי והדומה.

ממצאים

בעת ניתוח המסמכים זוהו שתי קטגוריות עיקריות:

א. תפיסות התלמידים את מקומו של האדם בטבע:

בנרטיבים באים לידי ביטוי הרעיונות הבאים: השימוש הבלתי אחראי של האדם בטבע, הערכת הטבע, הצורך בהרחבת גבולות הקהילה הביוטית, תפיסה מערכתית לגבי התהליכים בכדור הארץ, הטבע כספק שירותים תומך חיים שאין לו תחליף, הצורך בשימוש מבוקר במשאבים ובניהול סביבתי. הילדים מציגים עמדה מוסרית גבוהה במיוחד ותפיסות המייחסות לטבע ערך פנימי: השקפות ביוצנטריות והשקפות אקוצנטריות.

בהתבסס על התנסויות וחוויות מבטאים הילדים גישה מוסרית לטבע, קרבה והערכה אסתטית המתבטאים בהתפעלות רגשית. יחד עם הבעת הקרבה וההערכה האסתטית מוצגת תפיסה המציבה את בני האדם בתוך העולם הטבעי.

ב. אקטיביזם סביבתי-הובלה ופעולה:

הבחירה בלמידה מתוך פעולה נועדה לאפשר לילדים להתנסות בפעילות למען שינוי מתוך מודעות במטרה לטפח את מעורבותם בלקיחת אחריות. נושא האחריות והמחויבות עלה בממצאים באופן משמעותי: הילדים מביעים את הצורך בהתנהלות אחראית, בנקיטת פעולה והתמדה בה. בעקבות ההשתתפות בפרויקט הילדים מבינים שקיימת בעיה סביבתית ומפתחים מודעות לכך שהבעיה היא גם הבעיה שלהם והיא הולכת איתם לכל מקום.

יחסי הגומלין בין הפרויקט למחקר:

אחת הסוגיות שבאו לידי ביטוי במהלך ניתוח הממצאים היתה יחסי הגומלין בין המחקר לבין הפרויקט. בתחילת המחקר עלו חששות רבים מתחרות שעלולה להיווצר בין מטרות המחקר לבין מטרות הפרויקט. ההחלטה החד משמעית בנושא זה היתה תמיד לשים את מטרות החינוכיות של הפרויקט בראש. בדיעבד, להפתעתי התגלתה מערכת יחסים סימביוטית מופלאה שתרמה וחיזקה בו זמנית הן את הפרויקט והן את המחקר.

המלצות:

המשימה החינוכית שלנו המחנכים היא במידה רבה לחבר מחדש בין האדם למעשיו, במציאות שמקשה על היכולת לראות את ההשלכות של מעשינו. על כן חשוב לזמן לילדים יותר מפגשים בלתי אמצעים עם הטבע ולשלב, ביתר שאת כהפליה מתקנת, את התפיסות הביוצנטריות בשיח החינוכי. חשוב לבנות אצל הילדים את הבסיס הרגשי ליחס אל הטבע כבר מגיל צעיר.